

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[Tiad], 2019, 3 (1): 150-169

**İslâm Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde
İnsan Onuru**

Human Dignity in terms of the Imperative Interests Regarded in Islamic Law

Ömer Faruk HABERGETİREN

Dr. Öğretim Üyesi, Karabük Üniversitesi İlahiyat fakültesi /

Dr. Karabuk University Theology Faculty

Orcid ID: 0000-0001-9304-6726

ofhabergetiren@karabuk.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 13.03.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 30.05.2019
Yayın Tarihi / Published : 30.05.2019
Yayın Sezonu : Haziran
Pub Date Season : June

Atıf/Cite as: Habergetiren, Ömer Faruk . "İslâm Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi 3 / 1 (Haziran 2019): 150-169.

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://dergipark.gov.tr/tiad>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

İslâm Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru*

Öz

Kur'an'a göre insan en güzel şekilde yaratılmış, şerefli ve üstün kılınmıştır. İnsanın haysiyet ve şerefi günümüz Türkçesinde onur kelimesiyle ifade edilmektedir. Hukukun tanımış olduğu hak ve sorumluluklar, yaratılıştan gelen özellikler, kişinin onurunu oluşturur. Haklı bir gerekçe olmadan bunlara müdahale edilemez; kişi, bunlardan dolayı eleştirilemez, herhangi bir şekilde kınanamaz.

İslam hukukunda maslahat genel olarak "yararı sağlama ve zararı giderme" şeklinde tanımlanmaktadır. Fıkıh usulünde maslahatlar, zarûrî, hâcî ve tahsînî şeklinde üçlü ayrıma tabi tutulmuştur. Zorunlu maslahatlar: din, can, nesil, mal ve aklın korunmasından oluşur. Hukuki düzenlemelerin gerekçeleri arasında bu maslahatlar bulunmaktadır. Toplum halinde yaşamının bir gereği olan, inanç ve dini yaşantıya saygı, dinin korunması; kişi ve organ dokunulmazlığı, canın korunması; evlilik ve aile mahremiyeti, neslin korunması; özel mülkiyet hakkı ve bu hakka saygı, malın korunması; inanç ve düşünce özgürlüğü ise aklın korunması kapsamında düşünülebilir.

Bu çalışmada zorunlu maslahatlar temelinde, onurun yeri belirlenmeye çalışılacak bu kapsamda hukuki düzenlemelere işaret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Maslahat, Onur, İnanç hürriyeti, Can güvenliği, Aile mahremiyeti, Özel mülkiyet, Düşünce özgürlüğü.

Human Dignity in terms of the Imperative Interests Regarded in Islamic Law

Abstract

According to the Qur'an, created in the most beautiful way, human has been given to honor and superiority. The rights and duties established by the law and the innate characteristics constitute the dignity of a person. Except on a valid ground, these components of the dignity are protected against any intervention and nobody may be criticized or condemned because of them.

In Islamic law, *maslahah* (interest) is generally defined as "seeking what is beneficial and avoiding what is harmful". In the methodology of jurisprudence, interests are divided into three categories as the imperative (*daruriyyat*), the necessary (*hajiyyat*) and the enhancing (*tahsiniyyat*). The imperative interests consist of the protection of religion, life, lineage, property and reason (*aql*). These interests are found among the grounds of legal regulations. Respect for the faith or the religion of the others, which is a requisite of coexistence in the societal life is part of the protection of religion while right to physical integrity aims at the protection of life. Likewise, marriage and family privacy are essential for the protection of lineage. In the meantime, right to private property and respect for it means protecting the property. Lastly, freedom of belief and thought can be considered within the scope of the protection of reason.

This study strives to ascertain the place of the dignity based on the imperative interests. In this regard, it will also point out legal regulations.

Keywords: Interest (*maslahah*), Honor, Freedom of belief, Life safety, Family privacy, Private property, Freedom of thought

* Bu çalışma 19-21 Nisan 2013 tarihleri arasında Şanlıurfa'da düzenlenen "Hz. Peygamber ve İnsan Onuru" Konulu Uluslararası Sempozyumda bildiri olarak sunulmuş; yayınlanmayan çalışma gözden geçirilerek makale formatında yeniden düzenlenmiştir.

Giriş

İslâm'a göre insan, değerli bir varlıktır. Kur'ân'ın ifadesiyle "En güzel şekilde yaratılmış",¹ yüce Allah meleklerine "Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin"² demiş, yer yüzünde halife olarak yaratmış,³ bu nedenle "Şerefli ve üstün kılınmıştır."⁴ Ayrıca insanın, sadece Allah tarafından yaratılmış olması bile sevgi ve saygıya layık olması için yeterli bir sebep olarak görülebilir.

Hukuk açısından konuya bakılınca insan hem hukukun hem de devletin temel unsurudur. Devlet, hukuk düzeni ile sağlanan adalet ve buna dayanan güven ortamı ile ayakta durur. Hukuk, devletin (yönetici ve idarecilerin) haklarını koruduğu gibi aynı şekilde vatandaşların haklarını da koruma altına almak zorundadır. Nasıl devletin varlığına, kurumsal bütünlüğüne ve manevi şahsiyetine yönelik tehditleri cezalandırıyorsa, insanın varlığına, şahsiyet ve onuruna yönelen her türlü tehdit ve saldırıyı da cezalandırmak durumundadır. Aksi takdirde adalete duyulan güvenin kaybıyla ağır yara alan hukuk düzeni ve buna bağlı devletin varlık nedeni de ortadan kalkar.

İslam hukukunda had cezaları kapsamında yer alan suç ve cezalar naslarla belirlenmiştir. İnsan onuruna yönelik saldırılar ise genel olarak kul hakkı (şahıs hukuku) arasında yer almaktadır. Bu nedenle saldırganların cezalandırılması ve verilen zararın tazmini mağdurun talebine bağlıdır. Böyle bir talep bulunduğu anda bu suçların ta'zir kapsamında cezalandırılması ve ortaya çıkan zararın tazmin edilmesi her zaman mümkün olmaktadır.⁵

Kur'an'a göre Allah, insanları yalnızca kendisine kulluk etmeleri için yaratmıştır. İnsana yaratılış amacını, hayatını anlamlı kılacak değerleri, kendisini yaratan ve çevresi ile ilişkilerine yön verecek temel prensipleri peygamberleri aracılığıyla, bildirmiştir. Bu ilahi vahiy ışığında oluşan İslâm hukukuna (fıkıh) kaynaklık eden nasların doğru bir şekilde anlaşılması ve hüküm çıkarılması için bilinmesi gerekli olanlar arasında yer alan "şer'i maksatlar (el-mekâsidü'ş-şer'î)", usûl eserlerinde "maslahatlar" olarak isimlendirilmiştir. Allah'ın hüküm koyarken bu maslahatları gözettiği, hukuki nasların (ahkâm) çoğunluğunda hükmün dayanağı olan illet ile sonrasında oluşacak toplumsal ve bireysel faydanın açıklanmasından anlaşılmaktadır. Vahyin, insanın doğru yolu bulması (hidayet) için bir araç olduğu; şer'i

¹ Tîn, 95/4.

² Hicr, 15/29.

³ Bakara, 2/30.

⁴ İsrâ, 17/70.

⁵ Abdullah Benli, "İslam Hukukunda İnsan Onuru", *Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve İnsan Onuru" Sempozyumu* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014), 307.

yükümlülüklerin ise gözetilen maksatların, yani maslahatların korunmasına yönelik olduğu özellikle Gazzâlî (ö. 505/1111) ve Şatbî (ö. 790/1388) tarafından ifade edilmektedir.⁶

Gazzâlî, el-Mustasfâ isimli eserinde maslahat kavramının, yararın sağlanması ve oluşabilecek zararın da giderilmesi şeklinde genel kabul gören anlamına yer vererek “kendisinin hayatın idamesi için insanların bu yönde bir eğilim göstermesi anlamını değil dinin (şer‘in) amaçlarını muhafaza anlamını kastettiğini, şer‘in mükelleflerle ilgili amaçlarının da onların din, can, akıl, nesil ve mallarını koruma olmak üzere beş ana noktada toplandığını belirtir. Bu beş temelin korunmasını içeren her şey maslahattır, bunların ihlâlüne yol açan her şey mefsedet olduğu gibi bu ihlâllerin ortadan kaldırılması da maslahattır.”⁷

Usul eserlerinde maslahatlar, zarûrî, hâcî ve tahsînî olmak üzere üçlü bir ayrımla ele alınmaktadır. Zarûrî (zorunlu) maslahatlar, yokluğunda dünyada meşakkat ve sıkıntı, ahirette azaba neden olacak düzensizlik ve kargaşa ortamı doğar, toplumda temel haklar korunamaz ve görevler yerine getirilemez. Hâcî maslahatlar ise hayatı kolaylaştıran özelliğe sahiptir, bulunmadığı zaman çeşitli sıkıntılar doğar ve insanlar zor durumda kalırlar. Tahsînî maslahatlar ise insana toplum içerisinde şeref ve itibar kazandıran güzel davranışlar ve alışkanlıklardır.⁸ Birincisi yani korunması zorunlu olan maslahatlar, din ve dünya işlerinin kendilerine bağlı olduğu konulardan oluşur. Bu maslahatlar, din, can (nefis), nesil, mal ve aklın korunması şeklinde tespit edilmiştir. İslâm öncesi semâvî dinlerde de bu maslahatların gözetildiği, korunmasına özen gösterildiği kaynaklarda yer almaktadır.⁹ İnsan hayatı ve toplum düzeninin sağlanması, bunlara bağlıdır. Eğer bunlar tam olarak gerçekleştirilemeyecek olursa insan onuruna uygun bir hayat ve temel değerlerin korunduğu bir toplumsal düzenden söz edilemez.

Yukarıda da belirtildiği gibi İslâm, insanların maslahatlarını gözetmektedir. Hukuki düzenlemelerdeki gayelerini de bu maslahatlar oluşturmaktadır. Bu prensip, insan onurunu tespit ve korunmasında temel bir ilke olarak görülebilir. Ayrıca Hz. Peygamber'den (s) “Kim malını koruma uğrunda öldürülürse şehittir. Kim Allah’ın dinine yardım ve onu muhafaza uğrunda öldürülürse şehittir. Kim canını (nefsini) müdafaa uğrunda öldürülürse şehittir ve kim

⁶ Ebû İshâk Şâtıbî, *Muvâfakât*, trc. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 1990), 2/7 vd.; Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *Mustasfâ*, trc. H. Yunus Apaydın (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017), 469 vd.

⁷ İbrahim Kâfi Dönmez, “Maslahat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 28: 81.

⁸ Saffet Köse, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2012), 112, 117, 118.

⁹ Şâtıbî, *Muvâfakât*, 2/9.

*aillesini koruma uğrunda öldürülürse şehittir*¹⁰ şeklinde rivayet edilen hadis de çalışmanın bu beş maslahat üzerinde temellendirilmesine yardımcı olacaktır.

1. Dinin Korunması (Dini Yaşantıya Saygı)

Dinin korunması ancak, insanları hak yoldan alıkoyma, saptırma ve zorlamanın olmadığı bir ortamın oluşturulması ve yeryüzünde fitnenin ortadan kaldırılması¹¹ ile sağlanabilir. Kişinin inanç dünyası, inandığı değerler ve bunlara bağlı olarak ibadet hayatını özgürce, çekinmeden, herhangi bir baskı veya şiddet ile karşılaşmadan yaşaması, onun en başta gelen hakkıdır. Bu alana yapılacak bir müdahalenin etkisi bireysel ve toplumsal tüm alanlarda görülebilir. Dinî inanç ve yaşantının yasaklandığı veya baskı altında alındığı toplumlarda görülen problemler örnek olarak gösterilebilir. Kur'an, bu konu üzerinde önemle durur: "...Eğer Allah'ın, insanların bir kısmını diğer bir kısmıyla defetmesi olmasaydı, içlerinde Allah'ın adı çok anılan manastırlar, kiliseler, havralar ve mescitler muhakkak yerle bir edilirdi. Şüphesiz ki Allah kendi dinine yardım edene mutlaka yardım eder..."¹² Bu ayet, dinin korunması gereken bir hak olduğu, dindar insanların saygınlığı, dini yaşantı ve ibadet mekânlarına dokunulmaması gerektiği gibi hususları genel bir kural olarak ifade etmektedir.

İnsan, inanç konusunda özgür bırakılmıştır. İnancı ve yapmış olduğu davranışlar yararına veya zararına olabilir;¹³ ancak her davranışın karşılığı vardır ve bunu mutlaka görecektir.¹⁴ Kur'an, Hz. Peygamber'in (s) bir rasûl, bir tebliğci olduğunu, insanları uyarma ve hak dine çağırma dışında, bunu kabul etme noktasında herhangi bir baskı ve zorlamada bulunamayacağını;¹⁵ "Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk, sapıklıktan iyice ayrılmıştır"¹⁶ diyerek, insanlara din seçme konusunda bir hürriyet tanınması gerektiğini bildirmektedir. Bu emir gereğince ilk dönemlerden itibaren İslâm'ın hâkim olduğu topraklarda, terör ve şiddet eylemleri (tedhiş) çıkararak toplum düzenini bozmaya kalkışmadıkları sürece Müslüman olmayan kimselerin dini yaşamlarına karışılmamış, ibadet alanlarına ve uygulamalarına dokunulmamış, zimmet anlaşması çerçevesinde bir statü sağlanarak gayr-i müslimler, toplumun bir ferdi kabul edilmiştir. Emân verilen veya zimmet akdi ile anlaşmaya varılan kimselerin güvenlikleri sağlanmış, bu kişilere zarar verenler de hukuk kapsamında cezalandırılmıştır. Ayrıca devlet, bu tür vatandaşlarının dini

¹⁰ Muhammed b. İsa Tirmizî, *Sünen* (Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998), Diyet 22.

¹¹ Bakara, 1/114.

¹² Hac, 22/40.

¹³ Bakara, 2/286.

¹⁴ Zilzâl, 99/7, 8.

¹⁵ Mâide, 5/99; Çâşiye, 88/21-2; Yûnus, 10/99.

¹⁶ Bakara, 2/256.

yaşantısına yönelebilecek muhtemel tehditleri önlemek için gerekli tedbirleri almıştır.¹⁷

İslâm, kelime anlamından da anlaşılabilir gibi barış ve huzur dinidir. Getirilen düzenlemelerin hedefi kişinin, yaşadığı toplumun ve çevresinin güven, huzur ve mutluluğunu sağlamaktır. İnanan bir insan, kendisinden başlayarak çevresini, yaşadığı toplumu, hatta canlı-cansız ayırımına gitmeden bütün tabiatı korur, onlara bir zarar gelmesini istemez. Bulunduğu ortamı ve çevresini ıslah etmeye, geliştirmeye ve güzelleştirmeye çalışır.

Dini yaşamı benimseyen, vicdanına bu duyguyu yerleştiren, emir ve yasakları hayatına uygulayan bir kişi, daima kendisini gören ve gözetleyen Allah'tan çekinir. Hesaba çekilme düşüncesiyle bunlara muhalefet etmekten sakınır. Bu anlayışa sahip bireylerden oluşan bir toplum da huzurlu ve güvenli olur. Böylesi bir toplumda ekonomik ve sosyal düzenin sağlanması için ek tedbirlere çok az ihtiyaç duyulur. Çünkü dinin gerçekleştirmiş olduğu düzenlemelerde kötülükleri engelleme işlevi bulunması nedeniyle, bunları benimsemeyen, inanç ve ahlak yoksunu kimselerden oluşan bir toplumda sosyal problemler daha fazla ortaya çıkabilir. Günümüzde de örnekleri görüldüğü gibi farklı ülkelerde -özellikle kriz ortamlarında- başta güvenlik olmak üzere çeşitli toplumsal problemlerle karşılaşılabilir. Bu nedenle yapılan hukuki düzenlemelerle dindar bir toplumun oluşması, herkesin bir dinî inanca sahip olması amaçlanmış, dinden çıkma ve inkâr, suç olarak kabul edilmiştir.¹⁸

İslam hukukunda yer alan cezai yaptırımlarla dindar insanlar ve dinî yaşantının korunması, kamu düzenine yönelebilecek tehditlerin önlenmesi hedeflenmiştir. Başka bir dine mensup olan kişinin şahsına yönelik suç veya hakaret, malına verilecek zarar, cezai yaptırıma tabi tutulmuştur. Böylece insan onurunun bir parçası olan inanç hürriyeti ve dinî yaşantı, yasalarla koruma altına alınmıştır.

2. Nefsin Korunması (Kişi Dokunulmazlığı)

Kur'an açısından yaşam hakkı, Allah'ın insanı yaratırken vermiş olduğu, hiçbir beşerin asla müdahale edemeyeceği asli bir hak. Diğer haklara temel olan bu hakka saygı gösterilmesi, toplumsal sorumlulukların başında gelmektedir. Bu hakkın sebepsiz yere ihlal edilmesi, tüm insanlığın yok edilmesi ile eşdeğer

¹⁷ Bkz. Levent Öztürk, "Kur'an'a Göre (Hac 22/40) Hristiyan Mabetlerine Gösterilmesi Gereken Saygı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/5 (2002): 71-83; Ayrıca Hz. Peygamber'in Necrân Hristiyanları ile yapmış olduğu antlaşma ve maddeleri hakkında bkz. Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, 1. Bs (Beyrut: Dâru'l-kitabi'l-Arabî, 1417), 2/158; Siddik Ünal - Hakan Öztürk, "Hz. Muhammed'in Hristiyanlarla Yapmış Olduğu Diplomatik Münasebetlerin Evrensel Boyutu", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2007): 11-31.

¹⁸ Bakara, 2/217; Âl-i İmrân, 3/91; Nisâ, 4/137.

tutulmuştur. “Kim bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüş gibidir. Yine her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmış gibidir”¹⁹ ayeti, bir kişinin yaşam hakkının diğer insanların yaşam hakkından farklı olmadığını, adete eşdeğer olduğunu açık şekilde ortaya koymaktadır. Bu nedenle ispatlanmış bir suç olmadıkça bireylerin suçsuzluğunu ifade eden: “Berâet-i zimmet asıldır”²⁰ kaidesi, İslam hukukunda kavâid-i külliye (yasamada temel kurallar) arasında yer almaktadır.

İslâm’a göre insan bedenine yönelik saldırılara misli ile karşılık verilmesi adalet ilkesinin bir gereği olduğu söylenebilir. Öldürme²¹ veya yaralamaya²² yönelik saldırılar İslam hukukunda bir suç ve günah olarak kabul edilmiş, cezası kısas,²³ diyet²⁴ ve erş²⁵ şeklinde belirlenmiştir. Oldukça ağır bir ceza olan kısasta asıl amacın caydırıcılığın sağlaması olduğu ifade edilmektedir. Zira kendisinin de aynı akıbete uğrayacağını, aynı şekilde cezalandırılacağını bilen bir kişi, o fiili işlemekten ve başkasına zarar vermekten çekinir. Böylece hem kendisinin hem de başkasının can güvenliği korunmuş, Kur’ân’ın ifadesiyle “Kısasta hayat vardır.”²⁶ düsturu gerçekleşmiş olur.

Hukuk nazarında kişinin ırkı, cinsiyeti, yaşı, sosyal konumu, hatta anne karnında doğmamış bulunması, hayatta veya ölmüş olması arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Her canlının bir onuru vardır ve bu, hukukun koruması altındadır. Bu ilkeye göre ceninin alınması, kürtaj haramdır. Onun

¹⁹ Mâide, 5/32.

²⁰ Zeynüddîn b. İbrâhîm İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir* (Dimeşk: Dâru'l-fikr, 1986), 64.

²¹ Bakara, 2/178; Nisa, 4/93; Mâide, 5/32, 45.

²² Mâide 5/45.

²³ Fıkıhtaki terim anlamıyla kısas, “Kasten öldürdüğü kişiye karşılık fâilin öldürülmesini, kasten işlediği müessir fiil sonucu mağdurda bedenî-fizikî zarar meydana getiren kimsenin benzeri şekilde cezalandırılmasıdır.” (Şamil Dağcı, “Kisas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002), 25: 488).

²⁴ İslâm hukukunda diyet, “Bir şahsın haksız olarak öldürülmesi, sakat bırakılması veya yaralanması halinde ceza ve kan bedeli olarak ödenen mal veya paradır.” (Ali Bardakoğlu, “Diyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 9: 473).

²⁵ İslâm ceza hukukunda erş, “Şahıs aleyhine işlenen ve ölümlle sonuçlanmayan yaralama ve sakat bırakmalarda mağdura ödenmesi gereken malî karşılığıdır.” (Ali Şafak, “Erş”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995), 11: 307).

²⁶ Bakara, 2/179.

onuruna,²⁷ hayat hakkına müdahale cinayet sayılmış ve neden olanlar gurre, mali bir tazminat ödemekle cezalandırılmıştır.²⁸

Sabri Erturhan'ın belirlemeleriyle²⁹ İslam'da şerefli ve aziz bir varlığa sahip insan onurunun heder edilmesi asla caiz değildir. Onun hayat, ırz ve namusuna tecavüz edilmesi, her türlü hakarete bulunulması, alay, işkence ve zulmedilmesi şiddetle yasaklanmıştır. İnsan bedeni ve organlarının akde konu olmaması,³⁰ etinin haramlığı bu konumuna dayanmaktadır. Ayrıca ölümünden sonra da onurunun incitilmemesine azami özen gösterilmiştir. Mevtanın kemiklerini kırma,³¹ kabrinin üzerinde oturma, mezarını çiğneme gibi onu ve yakınlarını rencide edebilecek her türlü fiil yasaklanmıştır.³²

Gayr-i müslimlerin de bir insan olarak onuru gözetilmiştir. Örneğin savaş sırasında esir alınan düşman askerlerine güzel davranılması emredilmiştir.³³ Savaş sonrası cesetlerine kötü muamele edilmesi, cahiliye dönemi adeti olan "müsle" yani organların kesilmesi, vücudun parçalara ayrılması yasaklanmıştır.³⁴ Sulh döneminde de durum bu şekildedir. Hicretten sonra Medine'de yaşayan Yahudiler bir millet olarak kabul edilmiş her türlü insani ve ticari ilişki içerisinde bulunulmuştur.³⁵ Kaynaklarda Hz. Peygamber'in (s) onlarla ticari ilişkileri yer aldığı gibi, önünden geçen bir Yahudi cenazesine saygı gösterip, ayağa kalktığı bilgisi de yer almaktadır.³⁶

İslam'da günah kapsamında bir fiil olarak değerlendirilerek, cezası ahirete bırakılan davranışlar da bulunmaktadır. Bunlara kişinin bedeni ve organları ile ilgili gıybet, dedikodu, iftira, yürüme veya konuşma tarzı gibi yaratılıştan gelen özelliklerini küçümseme, dalga geçme, ırk ve ten renginden dolayı aşağılama

²⁷ Bkz. İsmail Bilgili, "İslam Hukukunda Cenin Hakkı ve Onuruyla İlgili Hükümler", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 24 (2015): 219-240.

²⁸ Vehbe Zuhayli, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*, trc. Mehmet Ali Yekta Saraç (İstanbul: Risale Yayinevi, 1992), 7/133.

²⁹ Sabri Erturhan, "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 21 (2013): 186.

³⁰ Muhammed b. İsmail Buhârî, *Sahîh* (Dâru Tûkî'n-necât, 1422), Buyû 106; İcâre 10; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünen* (Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430), Ruhûn 4; Alâuddin Ebû Bekr b. Mesud Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'* (Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1406), 5/140 vd.

³¹ Süleyman b. Eş'as Ebû Dâvûd, *Sünen* (Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, t.y.), Cenâiz 60; İbn Mâce, Cenâiz 63.

³² Müslim b. Haccâc, *Sahîh* (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, t.y.), Cenâiz 96; Ebû Dâvûd, Cenâiz 73; İbn Mâce, Cenâiz 45; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb Nesâî, *Sünen* (Haleb: Mektebetü'l-matbûâtî'l-İslâmiyye, 1406), Cenâiz 105.

³³ Müslim Nezir 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* (Müessesetü'r-Risâle, 2001), 33/124.

³⁴ Ebû Dâvûd, Cihâd 120.

³⁵ Mustafa Yiğitoğlu - Mustafa Göregen, "Economic and Commercial Relations of the Prophet Muhammad with the Jews", *Afro Eurasian Studies* 7/2 (31 Aralık 2018): 236-253.

³⁶ Müslim Cenâiz 73-75.

gibi şahsiyeti zedeleyen, onuru kıran fiiller örnek olarak gösterilebilir. Ayet ve hadislerde bunları yapanlar kınanmış ve cezalandırılacakları bildirilmiştir.³⁷ Hz. Peygamber de (s) bunu yaşamına yansıtmuş, kendisinden böylesi gayr-i ahlaki tutumlar görülmediği gibi ashabının onurunu kıracak, haysiyetini zedeleyecek eylemlerin yapılmasına da müsaade etmemiştir. Mesela, ten renginden dolayı Bilal-i Habeşî'ye (r) hakaret edilmesine şiddetle tepki göstermiştir.³⁸ Veda hutbesinde bu konuda ümmetini uyarılmış, insanlar arasında yaratılış bakımından bir farklılığın bulunmadığını belirterek cins ve ırk yönünden üstünlük iddialarını kesin bir şekilde reddetmiştir.³⁹

Bir hadis-i şerifte yer aldığı şekilde "*Müslümanın başka bir Müslümanı korkutması helal değildir.*"⁴⁰ Buna göre terör, korku ve benzer şekillerde insanlara rahatsızlık vermek, onurlarını kırmak yasaklanmıştır. Bu kapsamda toplum düzeni ve kamu otoritesine karşı bir eylem olarak hirâbe (yol kesicilik, eşkıyalık) had cezaları kapsamında bir suç olarak kabul edilmiş, faillerine çeşitli cezalar uygulanmıştır.⁴¹ Tarihi süreçte ve günümüzde örneklerine rastlanılan, din adına sivil halka yönelik terör vb. eylemler yanında, idaresi altında yaşayanlara korku verip sindiren, temel hak ve hürriyetlerini kısıtlayan baskıcı bir yönetim anlayışı benimseyen her türlü sistemin, İslâmî yönetim anlayışla bağdaşmayacağı açıkça söylenebilir.

İslâm'da yaşam hakkı, kişisel bir hak olmaktan ziyade bir sorumluluk konusudur. Hukuki olarak bir kişinin başkasının canına kast etmesi suç olarak değerlendirildiği gibi kendi canına kıyması, zarar vermesi de günah kabul edilmiştir.⁴² İntihar etmek büyük günahlar arasında sayılmış, organlarına bilinçli bir şekilde zarar verenler kınanmıştır. Zararlı ve zehirli maddeleri kullanma haram sayılmış, hastalık durumunda tedavi olmak emredilmiştir.⁴³ Ayrıca kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin yaşamını normal bir şekilde sürdürmelerine yetecek kadar gelir kazanması, soğuktan koruyacak giyim eşyası temin etmesi ve barınma yeri sağlaması (yani nafaka temini) farz olarak değerlendirilmiştir. Hatta muhtaç akraba ve komşu gibi yakınların zorunlu ihtiyaçlarını giderip normal bir hayat standardına ulaşmaları sağlamak için onlara destek olmak da sorumluluk sahasına dâhil

³⁷ Hucurât, 49/11; Hümeze, 104/1.

³⁸ Buhârî, İmân 22; İtk 15; Edeb 44; Müslim Eymân 40; İbn Mâce, Edeb 10; Ebû Dâvûd, Edeb 124; Bir 29.

³⁹ Nesâî, Menâsik 198.

⁴⁰ Ebû Dâvûd, Edeb 93.

⁴¹ Mâide, 5/33; Buhârî, Hudûd 15-18; Müslim, Qasâme 9-14; Ebû Dâvûd, Hudûd 3.

⁴² Buhârî, Megâzî 41; Kader 5.

⁴³ Köse, *İslam Hukukuna Giriş*, 113.

edilmiştir. Bunun en veciz ifadesi, “Komşusu aç iken tok yatan, bizden değildir”⁴⁴ hadisidir.

Batılılaşma serüveni sonrası son dönemlerde ülkemizde de görülmeye başlayan çocuk istismarı, siber zorbalık ile aile içi kadın ve çocuklara karşı şiddet içeren davranışlar da bu kapsamda ele alınabilir. Bir kişi veya grubun kendisini savunamayacak durumda olan bireylere karşı tekrarlayıcı biçimde uyguladığı şiddet, saldırganlık içeren her türlü davranış “zorbalık” olarak isimlendirilmektedir.⁴⁵ Bir fiilin zorbalık olarak nitelendirilebilmesi için kasti şekilde zarar vermeyi hedeflemesi, süreklilik arz etmesi ayrıca fail ile mağdur arasında fiziki veya psikolojik olarak güç dengesizliği bulunması gerekmektedir.⁴⁶ Siber zorbalık ise sosyal saldırganlığın elektronik iletişim araçları yoluyla yapılmasıdır.⁴⁷ Zorbalıkla karşılaşan öğrenciler üzerinde yapılan çalışmalarda çok farklı psikolojik sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir.⁴⁸ Siber zorbalıkta saldırgan ile kurban arasında fiziki bir temas olmamasına rağmen, saldırıya uğrayan kişi psikolojik olarak zarar görmektedir. Zorbalığa uğrayan gençlerde özellikle buna bağlı depresyon, düşük benlik kaygısı, korku, üzüntü, hayal kırıklığı, utanç vb. duygular yoğun olarak görülmekte ve bu durum yaşamlarını önemli ölçüde etkilemektedir.⁴⁹

Aile içi şiddet ise özellikle kadının, evlilik ve aile hayatında psikolojik, ekonomik, cinsel ve fiziksel yönden şiddete maruz kalmasıdır. Psikolojik ya da duygusal şiddet, kadının tahkir edilmesi, davranışlarıyla dalga geçilmesi, toplum içerisinde küçük düşürücü adlar takılması gibi söz ve davranışlardır. Ekonomik şiddet; çalışan bir kadın ise kazancının rızası olmadan zorla elinden alınması, ona çok az harçlık verilmesi, nafakasının kesilmesi ve bununla tehdit edilmesi, ona verilen paranın sürekli olarak hesabının sorulması, harcamalarının tenkit edilmesi gibi kadını ekonomik yönden kendisini bağımlı hissettirecek her türden davranıştır. Cinsel şiddet; cinsel taciz, tecavüz ve ensest

⁴⁴ Ebû Bekr Ahmed ibnu'l-Hüseyn Beyhakî, *Şu'abu'l-îmân*, 1. Bs (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 2003), 7/88.

⁴⁵ Bill Belsey, “Cyberbullying involves the use of information and communication technologies to support deliberate, repeated, and hostile behaviour by an individual or group that is intended to harm others.”, erişim: 14 Mayıs 2019, <http://www.cyberbullying.ca/2019/02/25/cyberbullying-involves-the-use-of-information-and-communication-technologies-to-support-deliberate-repeated-and-hostile-behaviour-by-an-individual-or-group-that-is-intended-to-harm-others/>.

⁴⁶ Robert Slonje - Peter K. Smith, “Cyberbullying: Another main type of bullying?”, *Scandinavian Journal of Psychology*, 49 (2008): 147-154.

⁴⁷ Barbara Lacey, *Social aggression: A study of Internet harassment* (Ph.D. thesis: Hofstra University, 2007).

⁴⁸ Ersilia Menesini v. dğr., “Bullying and Victimization in Adolescence: Concurrent and Stable Roles and Psychological Health Symptoms”, *The Journal of Genetic Psychology* 170/2 (2009): 115-134.

⁴⁹ Sameer Hinduja - Justin W. Patchin, “Research Summary Cyberbullying Victimization”, erişim: 16 Mayıs 2019, http://cyberbullying.org/cyberbullying_victimization.pdf.

ilişkileri de içerisinde alan bir kavramdır. Fiziksel şiddet ise, kadının bedenine yönelik her türden zarar verici davranışlardır. Fiziksel şiddet, tekme, tokat, dayak gibi bizzat erkeğin bedeni ile yapıldığı gibi, sopa, demir, oklava, bıçak, kemer, tabanca gibi aletlerle de yapılmaktadır.⁵⁰ Bütün bu sapkın davranışlar İslâm'ın önemsemiş olduğu can güvenliği yanında nesil/namus güvenliğini de tehdit etmekte ve pek çok probleme neden olmaktadır. Hz. Peygamber'in (sav) eşlerine ve çocuklarına en ufak bir fiziksel şiddet uygulamadığı düşünüldüğünde bu tür davranışların -insan onurunun çiğnenmesi nedeniyle- İslami açıdan kabul edilemeyeceği açıktır.

Görüldüğü gibi kişilerin can ve organ güvenliklerinin sağlanması yanında yaşamları için yeterli gıda, giyim eşyası ve barınma ortamına sahip olmaları da onuru ile yakından ilgilidir. Bunların yeterince karşılanmaması kişisel olarak hem dinî hem de sosyal bakımdan farklı sıkıntılar oluşturabildiği gibi, toplumun geneline yayılması durumunda bazen telafisi zor sosyal problemlere ve karışıklıklara neden olabilir. Bu nedenle İslâm, bu görevi başta devlet olmak üzere yönetimde sorumluluk sahibi tüm kişilerin üzerine yükleyerek bireylerin ve toplumun hayatlarını onurlu bir şekilde, güven içerisinde yaşamalarını sağlayarak huzurlu bir toplum oluşturmayı hedeflemiştir.

3. Neslin Korunması (Namus, Evlilik ve Aile Mahremiyetinin Korunması)

Neslin korunması kavramı içerisinde insanın önemli değerleri olan başta namus, evlilik ve aile mahremiyeti olmak üzere özel yaşantısının korunması girmektedir. Irz ve namus duygusu, toplum içerisinde şeref ve haysiyetiyle onurlu bir şekilde yaşamak isteyen kimselerin sahip olduğu değerlerden birisidir.

İslâm'da aile kurumuna önem verilmesi, evliliğin teşvik edilmesi, evlilik dışı ilişkilerin (zina) yasaklanması ile buna götürecek eylemlerin günah olarak kabul edilmesi gibi düzenlemelerin amacı: fitri ihtiyaçların meşru yollardan karşılanması, meşru yolla çocuk sahibi olma, nesebin karışmaması ve soyun kaybolmasını engellemektir. Böylece kişisel onurun önemli bir ögesi olan namus, dolayısıyla nesil, güvence altına alınmış bunun belirli olmamasının neden olacağı olumsuz sonuçlar ve oluşabilecek tepkiler de önlenmiş olacaktır. Ayrıca çocuğun meşru bir aile yuvasında dünyaya gelmesi, ana-baba şefkati ve

⁵⁰ Funda Mutlu, *Aile İçi Şiddet Sürecinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma* (Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006) s. 3; Ayrıca bkz. Merve Akın, "Aile İçi Şiddet", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 71/1 (23 Temmuz 2013): 27-41.

sevgi ortamında büyümesi, psikolojik yönden sağlıklı, ahlaki değerlere sahip birey olmasının en önemli etkenidir.

Hukuken yetişkinlerin hakları olduğu gibi anne karnındaki çocuğun da hakları vardır. Cenin, anne rahminde şekillendikten sonra hukuki ehliyete sahip olur, artık ona bir zarar verilemez.⁵¹ Doğumundan sonra bakım ve nafakası babasının sorumluluğundadır. Ayrıca ona güzel bir isim verilmesi, yaşamını sürdürebilmesi için gerekli eğitimi alması, geçimini teminde ihtiyaç duyacağı şeylerin öğretilmesi de babası üzerindeki haklarındanadır. Çocuğun dünya hayatına geldiği ilk anlarından itibaren korunması, bakımının en güzel şekilde yapılması, yaşamını onurlu bir şekilde sürdürmesini sağlamanın ebeveyne bir görev ve sorumluluk olarak yüklenmesi, İslâm'ın insan onuruna verdiği değerler diğer bir göstergesidir.

İslâm'da nesil ve namus değerlerinin korunmasına ilişkin pek çok hukuki düzenleme ve ahlaki kural bulunmaktadır. Kur'an'da özellikle bayanların onurunu zedeleyen, toplum içerisindeki saygınlığını ihlal eden zina isnadı (kazf) yasaklanmıştır.⁵² Bunu dile getiren kişinin (müfteri) iddiasını dört şahitle ispatlaması gerekir, aksi takdirde had cezası (80 sopa) uygulanır ve şahitliği ebediyen kabul edilmez.⁵³ Böyle bir iddia kendi eşi tarafından dile getirilince, onun da ispat etmesi veya mulâane yaparak ayrılması istenir, yoksa ona da aynı ceza uygulanır.⁵⁴

Aile ve evlilik mahremiyetinin korunması, buna zarar verecek davranışların yasaklanması, engelleyici cezalar ve önleyici tedbirler getirilmesi, yetişkinlerin olduğu kadar doğacak nesillerin de İslâm'ın oluşumunu hedeflediği, ahlaki değerleri benimseyen, insan onuruna saygı gösteren örnek bir toplum modelinin inşa edilmesi amaçlıdır.

4. Malın Korunması (Özel Mülkiyete Saygı)

"Mal, canın yongasıdır." atasözünde kullanıldığı gibi mal, insanın adeta kendi varlığının bir uzantısı, emeği ve alın teri ile elde ettiği tüm değerlerdir. İnsan, malına gelen zarardan, canına gelmiş gibi acı duyar, sıkıntı çekler. Bu nedenle hukuken koruma altına alınmıştır; sahibinin izni olmadan başkaları tarafından kullanılamaz. Bu birikime yapılacak bir saldırı, doğrudan kişinin varlığına, yani bedenine yapılmış gibi sayılır. Bu nedenle kişi, nasıl varlığını koruyorsa malını da öyle koruması, hatta uğrunda savaşması gerekir. Girişte zikredilen hadiste

⁵¹ Bilgili, "İslam Hukukunda Cenin Hakkı ve Onuruyla İlgili Hükümler", 228.

⁵² Bkz. Benli, "İslam Hukukunda İnsan Onuru", 311 vd.

⁵³ Nûr, 24/4.

⁵⁴ Nur, 24/6-9.

belirtildiği gibi malını korurken öldürülen kimse, hükmen şehit kapsamına dâhil edilmiştir.

İslâm'da kişilerin hayatlarını sürdürmeleri için gerekli malı kazanmaları farz kabul edilmiştir. Bunu başkalarının hakkına girmeden meşru yollarla, dinen helal kabul edilen kaynaklardan kazanmaları istenmiştir. Dini açıdan tembellik yapıp çalışmamak, insanlardan bir şeyler beklemek ve dilencilik insan onuruna yakışmayan bir davranıştır.⁵⁵ Hadisin veciz ifadesiyle "*Veren el, alan elden hayırlıdır.*"⁵⁶ Aynı şekilde meşru olmayan, haram yollarla kazanılan mal, sahibinin onurunu zedeleyen bir husustur. Toplum nazarında helal mal beğenilen ve sahibi şerefli kabul edilirken, haram yollar ve kazançlar hoş görülmemiş, sahibi ise kınanmıştır. Toplumun bu bakış açısı fıkhi düzenlemelerle de desteklenmiştir. Örneğin hırsızlık, gasp ve benzeri gayr-i meşru yollarla elde edilen mal ile yapılan sadaka ve ibadetlerin geçerli olmayacağı belirtilmiştir.⁵⁷

İslâm, meşru kazançtan doğan özel mülkiyeti tanımış ve güvence altına almış,⁵⁸ mülk altındaki eşyanın korunması için hukuki düzenlemeler getirmiştir. Örneğin hırsızlık suçu had kapsamına alınmış, koruma altındaki bir malı çalan kimse için el kesme cezası belirlenmiş,⁵⁹ başkasının malına zarar verenler ise tazminat ödemekle yükümlü tutulmuştur.⁶⁰ Kişinin meşru bir gerekçe olmadan başkasının malına el uzatması gibi kendi malını yararsız işlerde kullanması, saçıp savurması ve israf etmesi de haram kılınmıştır. Burada hırsıza uygulanan ceza ile sadece hukuk düzeninin korunması değil, aynı zamanda ilâhî emirlerin yani din ve ahlâk kurallarının yaşatılması da amaçlanmaktadır.⁶¹

İslâm'da infak kapsamında iktisadi alanda getirilen düzenlemelerin hedeflerinden birisi de servetin topluma yayılarak, fakirlik probleminin ortadan kaldırılmasıdır. "*O mallar, içinizden yalnızca zenginler arasında dolaşan bir devlet olmasın...*"⁶² ayetinde açıkça buna işaret etmektedir. Onuru zedeleyen fakirlik, kişinin kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere zarar verici bir durumdur; toplum içerisinde hırsızlıktan gaspa kadar pek çok suçun işlenmesine neden olabilir. Ayrıca kişinin inanç dünyasına da zarar verebilir.

⁵⁵ Buhârî, Buyû 15; İbn Mâce, Zekât 25.

⁵⁶ Buhârî, Zekât 18; Müslim, Zekât 32; Tirmizî, Zühd 33; Ebû Dâvûd, Zekât 28.

⁵⁷ Buhârî, Zekât 8; Tevhid 23; Müslim, Zekât 63, 64.

⁵⁸ Bakara, 2/188; Nisâ, 4/29.

⁵⁹ Mâide, 5/38.

⁶⁰ Bilal Aybakan, "Zarar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003), 44: 130-134.

⁶¹ Hayrettin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 2/267.

⁶² Haşr, 59/7.

Bir hadiste “*Nerdeyse fakirlik, küfür olacaktı.*”⁶³ denilmektedir. Bu nedenle birçok ayet ve hadiste inananlara infakta bulunmaları emredilerek,⁶⁴ oluşabilecek bu gibi durumlar ortadan kaldırılmaya çalışılmış, insanların güven içerisinde onurlu bir şekilde yaşayacakları bir toplum hedeflenmiştir.

Hz. Peygamber (s) bir yandan insanları infak yapmaya teşvik edip toplumun hayat standardını yükseltmeye çalışırken diğer yandan ailenin ve mirasçıların mağdur edilmemesini, onurlu bir şekilde yaşamalarının temin edilmesini de istemiştir. Veda haccı sırasında hastalanan ve tüm malını Allah yolunda bağışlamak isteyen Sa’d b. Ebî Vakkas’a (r) hitaben “*Mirasçılarını zengin (kimseye muhtaç olmayacak şekilde) bırakman, muhtaç ve insanlara el açar vaziyette bırakmandan daha iyidir. Allah’ın rızasını arzu ederek yaptığın her harcama, hatta karının ağzına koyduğun lokma karşılığında bile mutlaka sevap kazanırsın.*” demiştir.⁶⁵ Ayrıca “*Yetimin mallarına en güzel şekilde yaklaşın*”⁶⁶ ayetinde işaret ettiği gibi Allah, veli, vâsi ve devlet adamlarından, koruma ve gözetimleri altında bulunan kimselerin maslahatını gözetmelerini, mallarını uygun alanlarda çalıştırmalarını, rüşt çağına ulaşınca eksiksiz olarak teslim etmelerini, ekonomik yönden sıkıntı çekmeden, onurlu bir şekilde yaşamlarını sürdürmeleri için gerekeni yapmalarını istemiştir.

5. Aklın Korunması (Düşünce Özgürlüğü)

İnsanın dinî, hukuki ve ahlaki sorumluluklarla muhatap olmasının temel şartı akıldır. Bundan yoksun olan kimselerin fiilleri din ve hukuk nazarında geçersizdir. Aklın korunması; düzgün düşünme ve davranış kontrolüne engel olan tüm uyuşturucu-uyarıcı, sarhoşluk verici ve zararlı maddelere karşı bireyin korunması, dolayısıyla toplum düzeninin sağlanmasını ifade eder. İslâm’da içki yasağı, farklı zararları bulunmasıyla birlikte özellikle aklı korumak için konulmuş bir hükümdür. Sarhoş bir insanın normal düşünmesi, ailesine karşı görevlerini eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi beklenemez. Böyle durumda olan kimselerin ibadetleri yok hükmünde sayılmıştır, diğer insanlarla yapmış olduğu akitler de hatalı ve zararlıdır. Sarhoşluk, insan onuru ile bağdaşmayan bir durumdur. Bu maddeleri kullanım sonrası aklî melekesini kullanamayan kişi, kendisine ve çevresine zarar verebilir; onurunu zedeleyecek tutum ve davranışlar sergileyebilir. Bu nedenle İslâm’da aleni olarak bu suçu işleyenler had cezası ile cezalandırılmış, bu tür maddelerin

⁶³ Beyhakî, *Şu’abu’l-îmân*, 9/12.

⁶⁴ İnfak konusunda geniş bilgi için bkz. Nihat Temel, *Kur’an’da Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak İnfak* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001).

⁶⁵ Buhârî, Cenâiz 36; Nafakât 1; Daavât 43; Ferâiz 6; Müslim, Vasıyyet 5.

⁶⁶ İsrâ, 17/34.

üretiminden tüketimine kadar katkısı olan herkes günaha ortak sayılmıştır.⁶⁷ Sarhoşluk veren maddelerin üretimi yasak olduğu gibi bu üretiminden elde edilen gelir de gayr-i meşru kabul edilmiştir. Kaynaklarda bu tür gelire yönetimce el konulduğuna dair çeşitli örnekler bulunmaktadır.⁶⁸

Günümüzde aklın korunması, bilgi sahibi olmak ve düşünce özgürlüğü ile bunların önündeki engellerin kaldırılması şeklinde de anlaşılabilir. Böylece bu maslahat, İslâm'ın düşünme, akli kullanma ve ilme verdiği önemle daha iyi anlaşılır. Allah, insanı, vermiş olduğu akıl ve düşünme yeteneğiyle diğer mahlûkata üstün tutmuştur. İnsanın bu özelliğini kullanmaması, nimeti inkâr ve ikramı reddetme anlamına gelebilir. Kur'an, aklını kullanmayan insanları tenkit eder ve onların Allah'ın yaratmış olduğu her şey hakkında tefekkür etmelerini, ibret almalarını emreder.⁶⁹ Çünkü insan bu yolla bilgiye, oradan da Allah'ın varlığına ulaşır. Böylece hayatını onun emir ve yasaklarına göre tanzim eder.

Eğitimde fırsat eşitliği ve telif hakları da bu kapsamda değerlendirilebilir. Kişinin din ve dünya hayatında gerekli bilgileri öğrenmesi zorunludur. Bu konuları bilmemek, geçerli bir özür sayılmamıştır. Bu nedenle erkek-bayan ayrımı yapılmadan herkesin bilgiye ulaşmasının kolaylaştırılması, engellerin kaldırılması gerekmektedir. Ayrıca bir yazarın veya araştırmacının fikrî çaba ve gayreti sonucunda meydana getirdiği eserinin korunması, emeğine saygı gösterilmesi lazımdır; bu, onun için bir onur ve şereftir.

İnsanın bilgi birikimi ve akli muhakeme sonrası ulaştığı sonuçları, çözüm önerilerini serbestçe ifade etmesi kısaca özgürce düşünmesi ve düşüncesini açıklaması da onun için bir onurdur. İnsanı bu fikirlerinden dolayı tenkit etmek, alaya almak kabul edilemez bir davranıştır. Kur'an'da emredilen istişarenin, işlerin şura ile olması gerektiği ilkesinin temelinde bu maslahat vardır. İstişare edilen kimselerin düşüncelerini çekinmeden, hür bir şekilde ifade etmeleri gerekmektedir. Aksi durumda istişareden beklenen sonuç çıkmaz ve bunun bir anlamı da olmaz.⁷⁰ Diğer bir bakış açısıyla dini açıdan yararlı bilgi ve fikir toplumun ortak malıdır ve bunun paylaşılması istenir. Bu nedenle yönetimde

⁶⁷ İçkinin üretiminden tüketimine kadar katkısı olan her kesimin günaha ortak olduğuna dair hadis için bkz. İbn Mâce, Eşribe 6.

⁶⁸ Ebû Abdullah Muhammed İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru Sâdr, 1968), 5/56; Kâsım İbn Selam, *Kitâbü'l-envâl* Trc. Cemaleddin Saylık), (Düşünce yayınları: İstanbul, 1981), 97, 125, 133.

⁶⁹ Bakara, 2/164, 170, 171; Mâide, 5/103; Enfâl, 8/22; Ra'd, 13/4; Nahl, 16/11, 67; Hac, 22/46; Furkân, 25/44-46; Ankebût, 29/35, 63; Rûm, 30/24, 28; Zümer, 39/44; Câsiye, 45/5.

⁷⁰ Tuğrul Tezcan, "İnsan Onuru – Şûrâ İlişkisi: Kur'an ve Sünnet Bağlamında Bir Değerlendirme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/5 (29 Aralık 2017): 3266-3290.

düşünce özgürlüğünün bir lütuf olarak görülmemesi gerektiği, dini ve ahlaki bir görev olduğu söylenebilir.

Görüldüğü gibi bilgi sahibi olma, aklın doğru kullanılması ve düşünceye değer verilmesi insan onurunun diğer parçalarıdır. İslâm, dini bir yükümlülük olarak inananların bilgi sahibi olmalarını emretmiş, teşvik ve düzenlemelerle toplumdan cehaletin kaldırılmasını hedeflemiştir. “Oku!” emri ile başlayan bu süreç, Medine’de Mescid-i Nebevî yanında Ashab-ı Suffe’ye eğitim amaçlı bir yer ayrılması ve daha sonraki dönemlerde ilme ve ilim adamına verilen desteklerle artarak günümüze kadar devam etmiş, pek çok ilim ve fikir adama yetiştirmiştir. İlim ve irfan sahibi onurlu kimselerden oluşan ve bunlara saygı duyulduğu, cehaletin kaybolduğu bir ortam, İslâm’ın hedeflemiş olduğu toplum düzeninin bir başka özelliğidir.

Sonuç

İslam hukukçuları tarafından yüce Allah’ın hüküm koyarken birtakım maslahatları gözettiği sıkça belirtilmektedir. Genel olarak maslahat, “yararın sağlanması ve ortaya çıkabilecek bir zararın giderilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır. Zarûrî, hâcî ve tahsînî şeklinde ayrıma tabi tutulan maslahatlardan zorunlu olanlar: din, can, mal, akıl ve neslin korunmasından oluşmaktadır. Genel olarak nasların dayandığı illet ve hikmetler incelendiğinde bu maslahatların desteklendiği ve gelebilecek zararın önlenildiği görülür.

İnsanın önem verdiği, varlığıyla övündüğü temel değer; haysiyet ve şerefi yani onurudur. İslâm hukukunun dayandığı prensipler ve hedeflediği maslahatlarla birlikte ele alındığında onur, haysiyet ve şerefin oluşmasının hedeflendiği ve bunun korunduğu görülmektedir.

Kişi bazında bu maslahatlar, soyut bir kavram olan onurun somut bir ifadesi olduğu söylenebilir. Çünkü bu kavramla ifade edilen insanın haysiyet ve şerefini oluşturan unsurlar, maslahatlarda temellenir; bunlara yapılan saldırılar doğrudan kişiye yapılmış sayılır. İnsanın canı, hayatındaki en değerli varlığı olan yaşamını; dini, inanç alanını; malı, emeği ve alın teriyle meydana getirdiği her şeyi; akli, eğitim ve tecrübeyle elde ettiği ilmi birikimleri; nesli ise aile hayatı ve namusunu kapsar. Kişi, bu değerleri korumak ve geliştirmek zorunda olduğu gibi hukuk da bunları korumak, gelecek zararları önlemek, zarar verenleri de cezalandırmak durumundadır. İslam hukukunda bireyin onurunu zedeleyen, dolayısıyla varlığına zarar veren davranışların yasaklanması, ortaya çıktığında müeyyide uygulanması hem adaletin bir gereği hem de toplumun ahlaki açıdan kötülüklerden arınması amacıyla.

Kişilerin, hayatlarını onurlu bir şekilde sürdürmeleri, İslâm’ın hedeflemiş olduğu toplum düzeninin ana unsurudur. Bu düzende temel hak ve hürriyetler hukuken tanınır; din, can, mal, nesil ve aklın korunması şeklinde ifade edilen

maslahatlar gözetilir. Böylece insanların mutlu, huzurlu ve güven içerisinde yaşamlarını sürdürecekleri örnek bir toplum modeli oluşturulabilir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Müessesetü'r-Risâle, 2001.
- Akın, Merve. "Aile İçi Şiddet". *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası* 71/1 (23 Temmuz 2013): 27-41.
- Aybakan, Bilal. "Zarar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44: 130-134. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- Bardakoğlu, Ali. "Diyet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 9: 473-479. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Belsey, Bill. "Cyberbullying Involves the Use of Information and Communication Technologies to Support Deliberate, Repeated, and Hostile Behaviour by an Individual or Group That Is Intended to Harm Others." Erişim: 14 Mayıs 2019. <http://www.cyberbullying.ca/2019/02/25/cyberbullying-involves-the-use-of-information-and-communication-technologies-to-support-deliberate-repeated-and-hostile-behaviour-by-an-individual-or-group-that-is-intended-to-harm-others/>.
- Benli, Abdullah. "İslam Hukukunda İnsan Onuru". *Kutlu Doğum Haftası "Hz. Peygamber ve İnsan Onuru" Sempozyumu*. 303-343. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed ibnu'l-Hüseyin. *Şu'abu'l-îmân*. 1. Bs, 14 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 2003.
- Bilgili, İsmail. "İslam Hukukunda Cenin Hakkı ve Onuruyla İlgili Hükümler". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 24 (2015): 219-240.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail. *Sahîh*. Dâru Tûki'n-necât, 1422.
- Dağcı, Şamil. "Kıyas". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 25: 488-495. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2002.
- Dönmez, İbrahim Kâfi. "Maslahat". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28: 79-94. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 2003.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as. *Sünen*. Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye, t.y.
- Erturhan, Sabri. "İnsan Onuru Bağlamında İslâm Ceza Hukukuna Genel Bir Bakış". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. 21 (2013): 185-214.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. *Mustasfâ*. Trc. H. Yunus Apaydın. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.
- Hinduja, Sameer - Patchin, Justin W. "Research Summary Cyberbullying Victimization". Erişim: 16 Mayıs 2019. http://cyberbullying.org/cyberbullying_victimization.pdf.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünen*. Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. Dimeşk: Dâru'l-fikr, 1986.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed. *et-Tabakâtu'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru Sâdr, 1968.

İbn Selam, Kâsım. *Kitâbü'l-emvâl*. Düşünce yayınları: İstanbul, 1981.

İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem. *el-Kâmil fi't-târîh*. 1. Bs, 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1417.

Karaman, Hayrettin - Çağrı, Mustafa - Dönmez, İbrahim Kâfi - Gümü, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006.

Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr b. Mesud. *Bedâi'u's-sanâi' fi tertibi's-şerâi'*. Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1406.

Köse, Saffet. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2012.

Lacey, Barbara. *Social aggression: A study of Internet harassment*. Ph.D. thesis: Hofstra University, 2007.

Menesini, Ersilia - Modena, Marco - Tani, Franca. "Bullying and Victimization in Adolescence: Concurrent and Stable Roles and Psychological Health Symptoms". *The Journal of Genetic Psychology* 170/2 (2009): 115-134.

Mutlu, Funda. *Aile İçi Şiddet Sürecinde Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Müslim b. Haccâc. *Sahîh*. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî, t.y.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *Sünen*. Haleb: Mektebetü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, 1406.

Öztürk, Levent. "Kur'an'a Göre (Hac 22/40) Hristiyan Mabetlerine Gösterilmesi Gereken Saygı". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/5 (2002): 71-83.

Slonje, Robert - Smith, Peter K. "Cyberbullying: Another main type of bullying?" *Scandinavian Journal of Psychology*. 49 (2008): 147-154.

Şafak, Ali. "Ers". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11: 307-308. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1995.

Şâtîbî, Ebû İshâk. *Muvâfakât*. Trc. Mehmet Erdoğan. 4 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1990.

Temel, Nihat. *Kur'an'da Sosyal Güvenlik Kurumu Olarak İnfak*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.

Tezcan, Tuğrul. "İnsan Onuru – Şûrâ İlişkisi: Kur'an ve Sünnet Bağlamında Bir Değerlendirme". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 6/5 (29 Aralık 2017): 3266-3290. <https://doi.org/10.15869/itobiad.284641>.

Tirmizî, Muhammed b. İsa. *Sünen*. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998.

Ünalın, Sıddık - Öztürk, Hakan. "Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla Yapmış Olduğu Diplomatik Münasebetlerin Evrensel Boyutu". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2007): 11-31.

Yiğitoğlu, Mustafa - Göregen, Mustafa. "Economic and Commercial Relations of the Prophet Muhammad with the Jews". *Afro Eurasian Studies* 7/2 (31 Aralık 2018): 236-253. <https://doi.org/10.33722/afes.475785>.

Zuhayli, Vehbe. *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletühü*. Trc. Mehmet Ali Yekta Saraç. İstanbul: Risale Yayınevi, 1992.

